

nøglehullet

NR. 1 2001

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Rødpælehus var et af de beskedne skovløberhuse, der traditionelt lå ved skovenes indfaldsveje. Indtil nedrivningen i midten af 1950'erne lå det lille hus som tjenestebolig for en af skovens faste embedsmænd og hans familie - der hvor vejen til Bregnerød fra Lillerød går ind i Ravnholt. Fra sådanne beliggenheder kunne skovløberne nemt nå arbejdspladser i skoven og symbolsk kontrollere passage til skoven. Som regel gjorde et tilhørende stykke mark det muligt at supplere en ringe indkomst med lidt bær og frugt, men også brænde- og juletræs salg eller stemningsfuld servering for skovgæsterne hørte til visse skovløbersteder. Vi har set nærmere på denne karakteristiske del af skovegnen med dens huse og mennesker.

PROGRAMMET

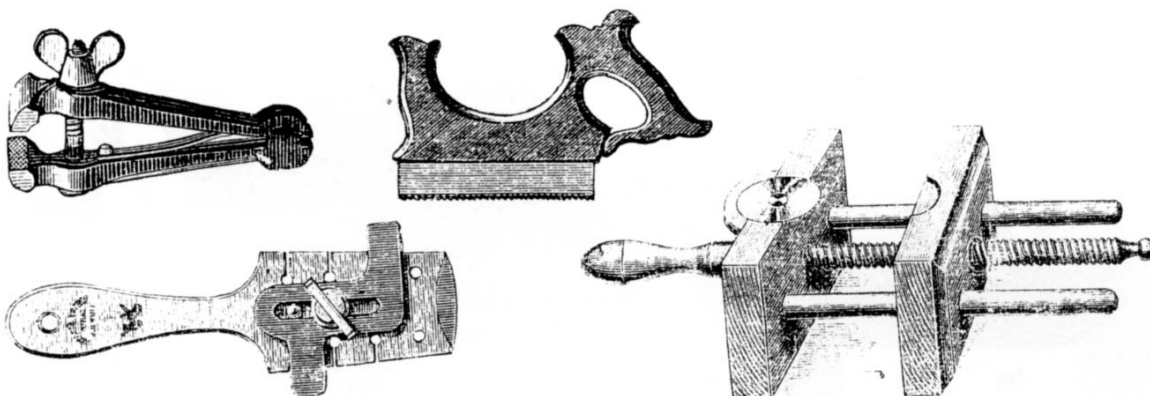
GENERALFORSAMLING

ONSDAG den 7. MARTS 2001 kl. 19.30 på Kirkehavegård, sal 1.
Dagsorden ifølge lovene.

Efter generalforsamlingen:
"HVAD ER DET?"

Nu har I muligheden for at få et kvalificeret svar på, hvad det er for mystiske redskaber, dimser og lignende, I har liggende i nederste køkkenskuffe, bagerst i skabet eller i garagen.

Museumsinspektørerne FLEMMING BEYER og FINN ERIK KRAMER fra Sophienborg, Nordsjællandsk Folkemuseum besvarer spørgsmål om navn og anvendelse af "alt" ligefra oldtidsfund til malkemaskiner. Medbring gerne flere "ukendte" effekter og få en forklaring.

Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune, Frederiksborgvej 59, Lillerød, 3450 Allerød, tlf. 48 17 08 91. Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00-13.00, samt efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm.

Henvendelse kan også ske til:
Ole Høegh Post (formand) tlf. 48 17 53 26,
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød.

Arkivets e-mailadresse: LAFAK@mail.tele.dk – Hjemmeside: www.alleroed.bibnet.dk.

"Nøglehullet" er foreningens og arkivets medlemsblad. Redaktion: Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. Lay-out og tegninger: Ole Høegh Post. Tryk: Preben Jensen.

Oplag: 400 ekspl. ISSN 0905-4146.

Februar 2001.

Alle kortudsnit har Copyright Kort og Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV.

Fotos: Otto M. Bang: side 4, 5 og 14n. – M. Ebbesen: side 1. – Gunnar Larsen: side 16.
– Chr. Mouritzen: side 20ø. – Ole Høegh Post: side 3, 10, 11, 14ø, 15, 19 og 20n.

TIRSDAG den 27. MARTS 2001 kl. 19.30 på Allerød Hovedbibliotek,
Skovensvej 4, Lillerød.

Zoologen KIM AARIS-SØRENSEN har i mange år arbejdet med Danmarks forhistoriske dyreverden, og han vil fortælle om udviklingen FRA MAMMUTSTEPPE TIL KULTURSTEPPE.

Det område vi nu kalder Danmark har gennemgået en lang udvikling - og gør det stadig, fra istidens tundralandskab til vore dages menneskeskabte omgivelser, og dyrelivet er fulgt med.

Med baggrund i Zoologisk Museums samlinger kan Kim Aaris-Sørensen således fortælle om og vise billeder af skeletdele fra undergrunden, der viser at dyr som uldhåret næsehorn, mammut og moskusokse har vekslet med vildhest, ren, urokse eller elg.

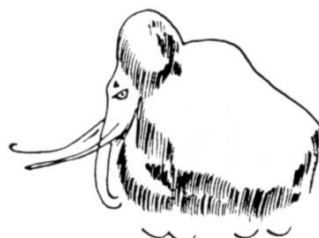
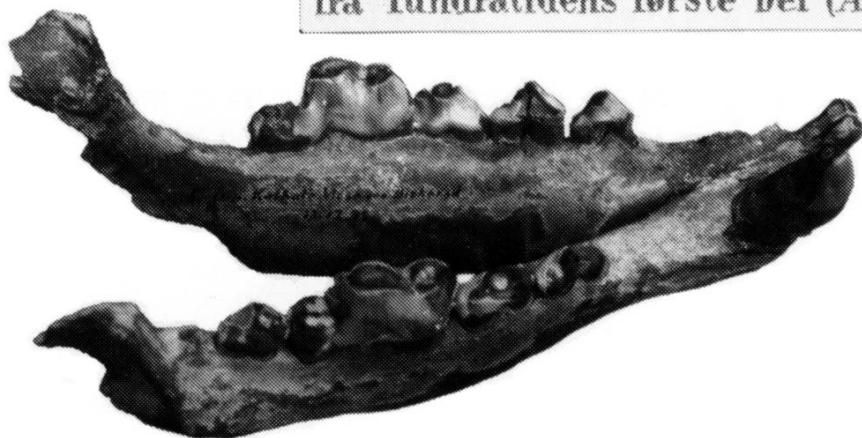
Historien om de utrolige fund bliver ikke mindre interessant af, at én af perioderne i denne udvikling er blevet internationalt kendt som "Allerød-tiden" - opkaldt efter en specifik aflejring i Allerød Teglværksgrav.

ULV

CANIS LUPUS L.

Allerød Teglværksgrav, Lillerød 13.12.1899

Det ældste Fund af Ulv i Danmark, antagelig fra Tundratidens første Del (Ældre Dryas).

HUSE OG MENNESKER I TOKKEKØB HEGN

Vi har plukket lidt i Viggo Bangs erindringer fra barndom og ungdom i Tokkekøb Hegn og fundet de steder, hvor han fortæller om skovens huse og mennesker. Erindringerne er skrevet i 1992.

Jeg er født i 1928 i skovfogedhuset ved Bisserup under grevskabet Holsteinsborg mellem Skælskør og Næstved, hvor min far, Otto Bang, var skovfoged fra 1924-33. I forbindelse med landbrugskrisen

Skovfoged Otto Bang (1966).

omkring 1930, hvor den daværende ejer, lensgreve Bent Holstein, så sig nødsaget til at indskrænke sit personale, blev min far sagt op, og efter nogen søgen fik han ansættelse ved Statskovbruget med tjeneste i Tokkekøb Hegn og med bolig i Krudthus.

Krudthus i 1930'erne - inden vinduer og døre blev udskiftet. Krudthus har navn efter Donse Krudtværk, der ligesom hele skoven hørte under Hørsholm Distrikt.

Et kig ud over Krudthus' tjenestejord i 1933. Området i Tokkekøb Hegn hedder stadig Donse Overdrev, et navn der hentyder til forholdene før skovreformen i 1805, hvor de spredte skovrester blev samlet og inddiget. Også tjenestejorden her er nu skovklædt.

Krudthus

Den 1. august 1933 flyttede vi ind i Krudthus. Dette skovfogedsted var nærmest en lille gård. Der var stuehus langs med vejen. En staldlænge ligger i vinkel med stuehuset og med en kørelåge imellem, og overfor stuehuset lå en gammel lade, som blev revet ned kort efter, at vi var flyttet ind.

Til Krudthus hørte et landbrug på - så vidt jeg husker - 19 tdr. land ret dårlig jord...

Min fars forgænger, skovfoged Sørensen, kaldet "Krudt-Søren", havde drevet sit landbrug, men ved siden af havde han dyrket ribs i stor stil. I haven fandtes ca. 300 ribsbuske, da vi kom. Som sagt var jorden til Krudthus dårlig. Vi kom jo lige til høst, og jeg husker, at der bl.a. var en rugmark, som var

så tynd, at jeg kunne løbe igennem den, uden at det kunne ses, at jeg havde været der. Så langt var der mellem stråene.

Efter høst blev det meste af jorden plantet til med gran, da min far ikke var interesseret i landbrug, og da jorden var så dårlig.

Kun ca. 2 tdr. land af den bedste jord blev tilbage, og en del af dette blev udlagt til planteskole.

Vandforsyningen til Krudthus bestod af en brønd, som var 19 m dyb, og hvorfra vandet blev hentet op ved en håndpumpe... El havde vi heller ikke og naturligvis heller ikke indendørs toilet. Belysningen bestod af petroleumslamper. Toiletet var i gården helt nede i den anden ende af staldlængen. Skulle man på toiletet efter mørkets frembrud, fik man en lommelygte

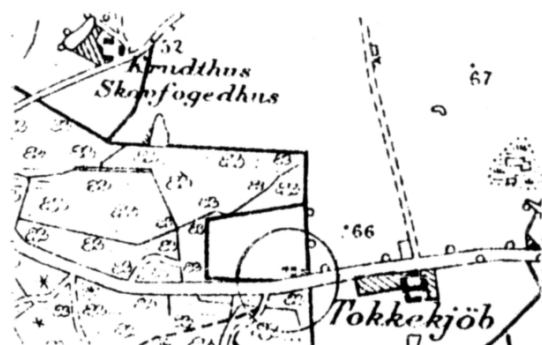
Lereltebøgen, tegnet af Poul Juul i 1987. Den vrangte bøg, ofte kaldet "hængebøgen", har navn efter Lerelte Hus, der igen er opkaldt efter den nedlagte landsby Lerelte inde i Tokkekøb Hegn.

med, og lampen i køkkenet blev sat hen i vindueskarmen, så man havde den at styre efter på tilbagevejen...

Legekammerater havde jeg egentlig ikke. Skovløberen i Damhus havde nok en dreng, Helge, og vi legede af og til. Men han var et par år ældre og gik i skole i Auderød, hvorfor han jo har haft sine kammerater ovre i den retning...

Lereltehus

I Lereltehus boede skovløber Peter August Jørgensen. Selve huset er for mange år siden revet ned, idet det var skovens ældste og dårligste hus. Det lå, hvor vejen fra Hørsholm løber ind i skoven fra Kettinnesiden. Ved siden af huset står

Lereltehus med den inddigede, skovfri tjenestejord (1898). Desværre har vi ingen fotos af det nedlagte skovløbersted.

stadig Lereltebøgen, som er en såkaldt "vrang bøg", hvilket vil sige, at hele kronen på træet bøjer ned efter, så der bliver noget i retning af et rundt telt under trækronen. Peter August var ejer af et par islænderheste, som blev brugt til lettere kørsel i skoven. Det sværere arbejde blev klaret af en vognmand

med store heste. Af og til fik jeg lov til at køre med Peter August og "de smue", som han kaldte hestene. Det var nogle af mine bedste dage, og en af de helt store dage var det, da vi en dag kørte forbi Krudthus, da min mor gik udenfor, og jeg for første gang havde fået lov at holde tømmerne.

Tokkekøbgård

Tokkekøbgård lå et par hundrede meter øst for Lereltehus ved vejen fra Hørsholm, og gårdens marker gik helt ned til Krudthus, og vi hentede mælk på gården.

På Tokkekøbgård boede familien Jensen, som bestod af et ældre ægtepar samt deres ugifte søn og datter, som passede gården. I reglen havde de også en karl, og om sommeren desuden en tjenestedreng. Ud over at købe mælk der, kom vi der også tit. Gården blev drevet efter ret gammeldags principper. Det kan vel siges på den måde, at hvad der havde været godt nok i gamle Jensens velmagtsdage, kunne stadig være godt nok.

Sønnen havde dog fået gennemført, at de havde fået en selvbinder til høsten, og slåmaskine til høhøst havde de også, men når der skulle skæres hakkelse til hestene, blev hakkemaskinen trukket af en hesteomgang. Denne bestod af en bom, der blev trukket af en hest, som travede rundt i en rundkreds. Derved drev bommen en mekanisme, som via en udveksling trak hakkelsesmaskinen på loftet. Jeg

har flere gange været kusk ved hesteomgangen. Malkemaskine var et ukendt begreb, for det fordrede indlagt elektricitet.

Når husstanden samledes til måltiderne, foregik det ved langbordet i køkkenet. Her sad bonden selv for bordenden. Henad langbænken langs vinduerne sad de øvrige mænd i rangfølge. Først sønnen, derpå karlen og så drengen og evt. daglejere. Moderen og datteren sad ikke med til bords. De gik til og fra og serverede, og de spiste først, når mændene var færdige.

I perioder boede fru Jensens gamle mor på gården. Ellers boede hun i Fredtofte. Hun var dengang en dame i halvfjerdserne, og hun gik ret gammeldags klædt i lange kjoler. Jeg husker, at vi nogle gange var inviteret til fest på gården. Så optrådte den gamle dame i sin festdragt, som bestod af en lang sort silkekjole og en fint plisseret konehue med guldnakke af den slags, som man nu kun ser på museer...

Kongejagter

Om efteråret var det jagttid. I statskovene har jagten fra enevældens dage været kongens. Ganske vist blev jagten lokalt normalt drevet af skovrideren, men hvert år blev der holdt et antal kongejagter rundt om i statens skove.

Også Tokkekøb Hegn var skueplads for både skovriderjagter og kongejagter. Til en jagt hører også en frokost, og den blev i reglen

På jagt i Tokkekøb Hegn, december 1965.

indtaget hos den lokale skovfoged. Normalt var det sådan, at jagtdeltagerne selv medbragte mad og drikke, så skovfogeden alene skulle stille husrum, borde og stole til rådighed.

Ved kongejagterne var det lidt anderledes. Her skulle stadig stilles husrum, borde og stole, men alt andet kom fra det kongelige køkken. I løbet af formiddagen ankom kongens jæger og en chauffør med alt - undtagen møbler. De medbragte madpakker - som var nøjagtig ens for både majestæten og gæsterne - drikkevarer, service, bestik o.s.v., og de dækkede borde og rettede an, så alt var klar, når kongen og hans gæster ankom ved middagstid.

Det skal her indskydes, at kongens jæger intet har med jagt at gøre i almindelig forstand. Det er en gam-

mel titel på en hofembedsmand i lighed med lakaj, taffeldækker med flere.

Når så kongen og gæsterne kom, stod mor og jeg ude ved døren for at tage imod. Far var jo med i skoven. Jeg tror nok, at det var en ret uforglemmelig dag, da jeg første gang havde fået et kongeligt håndtryk. Jeg tror ikke, at den hånd blev vasket mere den dag.

Jagthorn

Fra sin ungdom, hvor min far havde lært jagtvæsen, havde han lært at blæse jagthorn. Hvordan han havde fået det lært, ved jeg ikke, for han har ellers aldrig kunnet lide musik. Men jagtsignalerne var han god til. Han var så god, at han udover at blæse ved jagter i sin egen skov også blev tilkaldt til at blæse ved jagter andre steder, idet

Slusehuset og Damhuset ved Storedam 1988.

der ikke var ret mange skovfogeder, som kunne denne kunst. Det var især ved kongejagter rundt om på Sjælland og Falster, at far var "kongelig jagthornsblæser". Det var ikke nogen officiel titel, men da han havde været med i ca. 25 år, fik han Den kongelige Belønningsmedalje overrakt af Frederik den 9. personlig på en jagt. Jagthornssignalerne tjener et fornuftigt formål på klapjagter og i det hele taget ved jagt i skov, hvor man ikke uden videre kan overse arealet. Man starter med "Jagt begynd". Derefter har man signaler til klapperkæden, f.eks. "Gå" og "Holdt". "Flere løse hunde" er en advarsel til skytterne. "Rævens død" og "Hjortens død" fortæller om, hvad der er nedlagt af vildt, og "Jagt

forbi" slutter jagten om aftenen. Selv kom jeg med som klapper i 7-års alderen for en løn af 5 kr. for en hel dag. Det var faktisk store penge i den alder og på den tid, hvor timelønnen for en voksen arbejder lå omkring 1 kr.

Store Dam

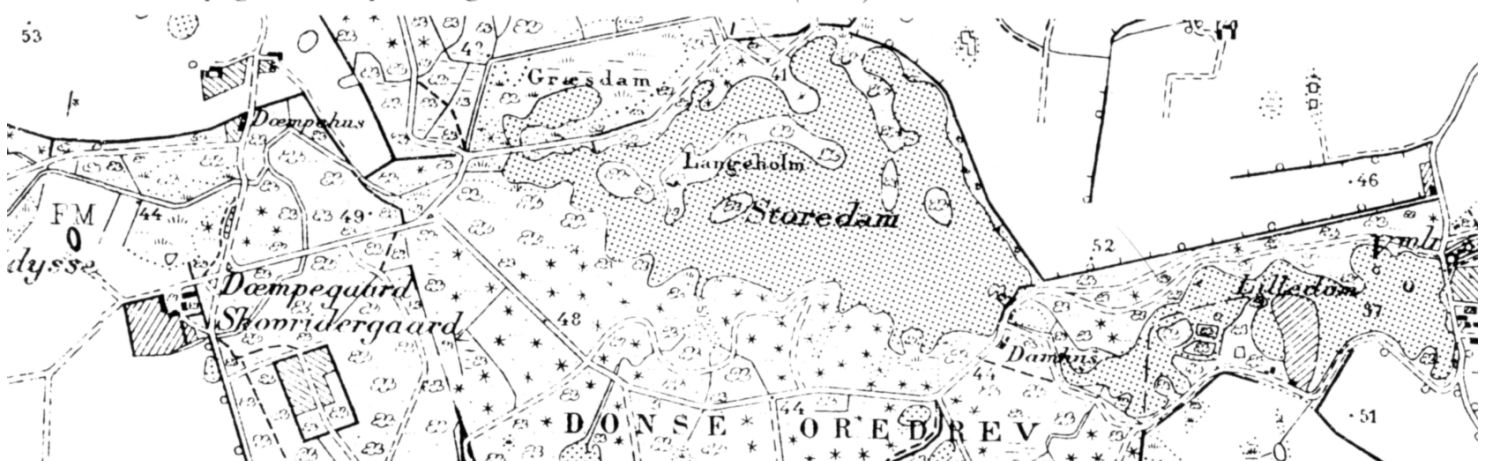
Udover en lang række mindre damme, lå der et par søer i skoven. Den største, Store Dam, er vel på ialt en halv snes tdr. land, men den er vanskelig at overse på grund af flere småøer.

I Store Dam blev drevet lystfiskeri. Fiskeriet var skovens, men det var lejet ud til et selskab af lystfiskere, hvis "formand" var konsul Erik Andersen, en vingrosserer fra København...

Lejerne af fiskeriet havde et par små robåde liggende, som skovløbereren i Damhus havde tilsyn med, og ved siden af Damhus lå et lille, gammelt stråtækt hus, som en af fiskerne ejede, og hvor de kunne overnatte - det nuværende spejderhus...

Gennem Store Dam løber Donse Å, som herfra løber videre til Lille Dam, som faktisk ligger udenfor skovens område på Donsegårds grund.

Dæmpegård, Dæmpehus og Damhuset ved Storedam (1898).

Skovløberhuset Damhus - og i baggrunden krudtværkets slusehus - begge ligger ud til Storedam. Området har altid været et populært udflugtsmål, og i mange år var pladsen ved granhækken overfor Damhus et yndet traktørsted med kaffe og små forfriskninger (1973).

Både Store og Lille Dam har været mølledamme for et krudtværk, som har ligget ved Donsegård for den østlige ende af Lille Dam. Begge damme var forsynet med stignbord, som kunne regulere vandstanden i dammene, så man kunne få en jævn vandforsyning til de møllehjul, der leverede drivkraft til krudtværket. Fra krudtværket løb åen videre til Nivå, der har udløb i Øresund ved Nivå.

Krudtværket sprang i luften allerede før 1. verdenskrig, og kom ikke siden i drift.

Krudthus har forøvrigt været bolig for krudtmesteren - deraf navnet...

Da jeg kom i skole, fik jeg pludselig kammerater. Den første var Elly. Hun var en uge ældre end jeg, hvad hun aldrig lod mig glemme. Hun var datter af skovløber Aksel Hansen i Fladmosehus, der lå, hvor

Kongevejen fra Bløvstrød løb ind i Tokkekøb Hegn og videre mod Hillerød...

Kongevejene var oprindelig lukkede med bomme, så almuen ikke kunne bruge dem. I min barndom stod ved Fladmosehus, hvor vejen løber ind i skoven, 2 store bøgetræer, 1 på hver side af vejen.

Imellem disse træer havde bommen stået. Det samme var tilfældet ved Rødeporthus ved den nordlige indkørsel til skoven fra Hillerød...

Vildtmesterhus

Vildtmesterhus blev bygget i 1939 og stod klar til indflytning i februar 1940. Det består af et stuehus af røde sten og med stråtag. I den østlige ende findes et udhus som en udbygning, der indeholder vaskehus og en kombineret cykel- og redskabsrum. Desuden var der et fritliggende udhus, som indeholdt

Vildtmesterhus blev nyopført som skovfogedbolig i 1940, men er nu i privateje. Som de fleste andre af skovens huse fik bygningen stråtag og udhuse af rustik karakter - her med granrafter. Skovfoged Bang og hans familie boede her indtil hans fratreden i 1969. Foto 1983.

brændehus og hønsehus. Boligen bestod af fars kontor, 2 stuer, 2 soveværelser, badeværelse med kar og toilet samt køkken og entre. Der var 2 kælderrum, og på loftet var indrettet 2 værelser, ét i hver gavl. Opvarmningen var centralvarme, hvor fyret var indbygget i et specielt komfur i køkkenet, hvor der blev fyret med brænde. Desuden var der en stor have på hjørnet af Kongevejen og Overdrevsvejen, nu Sandholmgårdsvej.

Overfor, på den anden side af Overdrevsvejen, lå skovens brændepads, og bag den skovløberhuset Fladmosehus, hvor som tidligere nævnt Aksel Hansen boede.

Skovinddeling

Det vil nok være på sin plads også at fortælle lidt om skoven.

Tokkekøb skovpart, hvor min far var skovfoged, består af Tokkekøb

Hegn og Kirkelte Hegn, som dog går ud i et. Det samlede areal er 600 ha, som består af både nåletræer, eg, bøg og blandet skov. Tokkekøb skovpart udgør sammen med Rude Skov ved Rudersdal og Folehave skovpart ved Hørsholm tilsammen Hørsholm skovdistrikt. Rudeskov skovpart bestod af Rudeskov og Bistrup Hegn syd for Birkerød.

Folehave skovpart bestod af Folehave skov, Hørsholm slotshave, Stasevang, Sjælsølund, Stumpedysse og Breelte. De to sidstnævnte var ganske små skove på nogle få hektarer....

Skovløberne

I Tokkekøb bestod det faste mandskab oprindeligt af 7 skovløbere samt et varierende antal løsarbejdere. Under krigen med den store pligthugst, hvor selv stødene fra

træerne blev slået op og brugt til brænde, voksede arbejdsstyrken til op imod 100 mand, men efter krigen faldt den til det normale.

Stødoptagningen var dog i en periode udliciteret til en entreprenør. Siden blev skovløberantallet reduceret til 6, idet 2 huse blev nedrevet, mens Krudthus efter vores flytning til Vildtmesterhus, blev "degraderet" til skovløberhus.

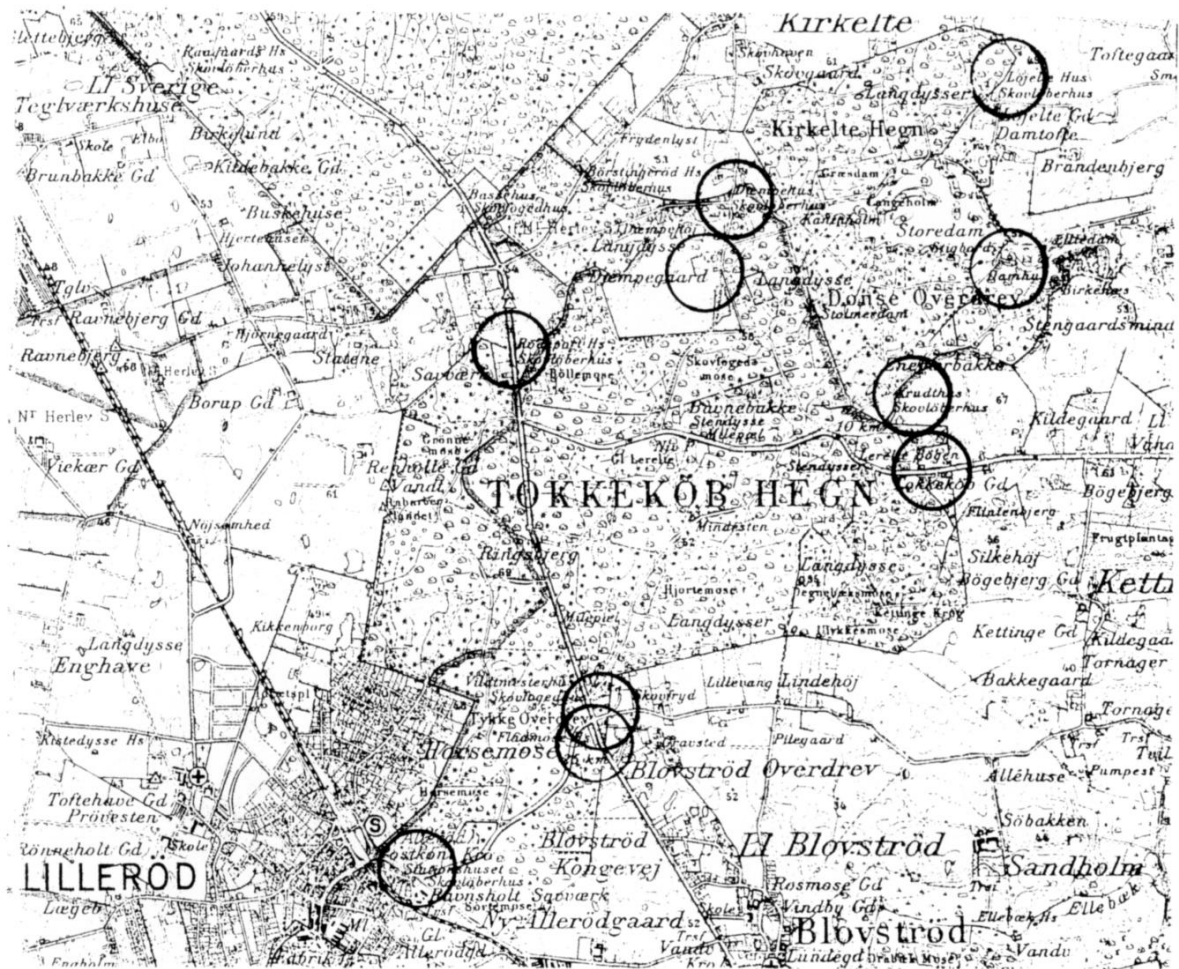
Skovløberne var egentlig blot faste skovarbejdere. De var udstyret med en grøn kasket, hvis mærke foran var en køkarde med en krone over. De fik deres væsentlige indtægt fra almindeligt skovarbejde, men derudover havde de fri bolig og frit brændsel, ligesom de fleste havde en lille jordlod, hvor flere af dem drev bæravl med salg til Københavns Grønttorv for øje.

Fladmosehus og Rødeportus

I Fladmosehus boede som tidligere nævnt Aksel Hansen. Hans arbejde var at være daglig leder af brændepladsen. Han var selv "savfører" på den ene rundsav og sørgede ellers for salg af brænde o.s.v. Den væsentligste produktion, især under krigen, var generatorbrænde af bøgetræ, som blev anvendt som "brændstof" i de kakkelovns-lignende generatorer, som en del biler, især lastbiler, var udstyret med. Generatorbrænde var rationeret, og der skulle erlægges rationeringsmærker sammen med pengene. Det var i reglen heller ikke noget problem. Kunderne kendte spilleregler. Enkelte gange skete det dog, at en tysk vogn ville have brænde uden mærker. Her var det en stående ordre i sådanne tilfælde, at

Et tomandssjak fælder en bøg i 1930'erne (Ravnsholt). Skovarbejdere var henvist til to-mands skovsav og lange skovøkser før motorsavene blev almindelige.

Tokkekøb Hegns skovfoged- og skovløbersteder markeret på et kort fra 1959.

en "pistol var ligeså god som penge og mærker". Med andre ord: Lade være med at spille helt. Denne forholdsregel kom dog aldrig i brug. Aksel gik bare hen til tyskeren, svingende med sit stive ben og skovløberkasketten på sned og sagde: "Bare herut af buret her. Heraus". Det virkede hver gang. Tyskerne havde en enorm respekt for folk, der ikke lod sig kyse, og især, hvis de havde en eller anden kasket på. Selv et postbud kunne såmænd have jaget rundt med dem. Det var også Aksel, der en gang havde et ærinde på det tyske Orts-

kommandatur i Hillerød, hvor han spurgte efter en bestemt person. Da han fik det svar, at den pågældende først kunne træffes "Um vier Uhr", svarede Aksel: "Om fire uger. Det har jeg s'gu ikke tid at vente på". Aksels hus, Fladmosehus, blev revet ned få år efter krigen for at give plads for udvidelse af Kongevejen. Ved den tid gik Aksel af fra sin skovløbertjeneste og købte sig en lille landejendom i Lillerød Enghave, hvorfra han siden flyttede til Bregnerød. Det er tidligere nævnt, at Fladmosehus oprindeligt havde været port-

Rødeporthus (1981) ligger hvor Kongevejen fra nord møder Tokkekøb Hegn. På en del af skovløberstedets tjenestejord lå i en årrække Rødeport Savværk.

Fladmosehus lå hvor Kongevejen fra syd møder skoven. Her lå Tokkekøb Hegns brændeplads. Nedrevet i midten af 1950'erne. Foto fra 1930'erne.

hus ved en af de røde porte, som spærrede Kongevejen af. Det samme var tilfældet med Rødeporthus ved den nordlige udkørsel af skoven, hvor Georg Jensen og hans kone, "Anna Georgs" boede. Georg var en ældre, meget rar mand, men Anna kunne godt være noget gal-sindet. Derfor blev de af og til kaldt "Sct. Georg og Dragen". Georg Jensen var skovens tømrer. Ved siden af almindelig skovarbejde lavede han skovens tømrerarbejde, f.eks. vedligeholdelse af bomme og lignende. En af hans største for-

tjenester var nok, da han lavede et antal spisehytter til arbejderne. Det var små rødmalede træhytter med en gulvflade på lidt over en kvadratmeter og ikke tungere, end at de kunne læsses på en vogn og køres fra sted til sted. De var forsynet med en bæk i hver side og et lille klapbord, og det var jo selvfølgelig et vældigt fremskridt, at folket nu kunne holde deres spisepauser i tørvejr og ikke om vinteren behøve at sidde på en tilsneet kævle, eller hvor de nu kunne finde plads. Under de meget kolde krigs-

vintre blev hytterne forsynet med små mini-ovne, hvori man kunne fyre med huggespåner og lignende, så man desuden kunne få en smule varme i pauserne.

Dæmpehus

Ved Dæmpegård lå Dæmpehus, hvor Carl Christian Nielsen boede med sin kone og 2 drenge, Jens og Frants, hvor Jens var på min alder. Allerede i en ung alder fik Carl Chr. ledegigt i fødderne, hvilket gjorde ham uarbejdsdygtig i lange perioder, og hans kone var heller ikke alt for rask. Da det dengang var småt med offentlig hjælp for syge, traf skoven den ordning, at han kunne gå på arbejde, når han

Der er stadig bevaret enkelte af statsskovenes egetræsskilte (1988).

kunne og dog oppebære sin time-løn, hus og brændsel. Skovløberne fik som før nævnt ikke nogen egentlig fast løn, men skulle arbejde i skoven. De fik dog et fast beløb, men det var et honorar for at stå til rådighed i forbindelse med tilsyn med hegn, åbning og lukning af bomme, patruljering m.m.

Dæmpegård er med sin fantastiske beliggenhed og sine smukke bygninger en perle i Tokkekøb Hegn, hvor den engang var skovridergård. Søen i forgrunden er resterne af en stor lergrav.

Skovfoged Otto Bang (med sort kasket, midt for til højre) med sine medarbejdere (1946).

Ved udkørslen mod Gunderød lå Løjeltehus. Her boede Laurits Andersen, der dog senere flyttede til Bistrup Hegn.

Ved Store Dam lå som tidligere nævnt Damhus, som stadig er i brug.

Ved vejen mod Hørsholm, Lerelthehus, som blev revet ned, og ved Allerød, Stationshus, hvor Valdemar Christiansen boede. Da han efter krigen gik på pension, blev han afløst af Peter August Jørgensen fra Lerelthehus.

Da Krudthus blev omdannet til skovløbersted, flyttede Otto Hansen ind her. På det tidspunkt ønskede skoven at have sine egne heste, og det blev et par Oldenborgere, som blev opstaldet her, og som Otto Hansen kørte med.

Transporten af brænde fra skoven til brændepladsen foregik under krigen med to hestevogne, som med kusk var lejet af gårdejer Jens Andersen, Skovfrydgård.

Jens Andersen var en alsidig mand. Han drev sit landbrug, som forresten ikke var særlig stort. Så havde han den lige nævnte vognmandsforretning, og endelig havde han den første "grisefabrik", som jeg har oplevet. Der var faktisk grise overalt, undtagen i hestestalden...

I nærheden af skovløberhuset Dæmpehus lå Dæmpegård. Det var en tidligere skovridergård, som nu var forpagtet ud til en landmand, der drev landbrug for egen regning, men ellers ikke havde noget med skoven at gøre...

Vandrerhjemmet "Storedam" ligger stadig ved søens nordside, nu som privat ejendom. Hele Storedamsområdet blev meget benyttet af vandre- og spejderbevægelsen siden rektor Hartvig Møller havde været med til at starte det danske spejderkorps i 1909. Postkort fra 1930'erne.

Vandrerhjem og Gilwell-hytten

Øst for Store Dam lå et vandrerhjem og en spejderhytte på en privat grund. Ejendommen hed iøvrigt Store Dam og ejedes af daværende rektor Hartvig Møller på Gl.Hellerup Gymnasium.

Vandrerhjemmet var et af de første her i landet og bestod af to blok-huse i norsk stil. Spejderhuset var også af træ, men betydelig større. Det hed Gilwell-hytten og var opkaldt efter stifteren af spejderbevægelsen, lord Baden-Powell of Gilwell...

Hartvig Møller og hans kone, kaldet Sussi, var lidt af et par seværdigheder. Så godt som hver lørdag ankom de med toget til Lillerød station, og drog så, hver med sin rygsæk, afsted de ca. 5 km til Store

Dam. Hun altid i grøn kjole og rødt forklæde. I reglen gik han foran, mens hun kom 20-30 meter bagefter, ivrigt snakkende. Han kunne bare ikke høre det. I stedet vendte han sig af og til om og råbte: "Kom så, gamle!"...

Hans Engholm

Lige udenfor Hartvig Møllers ejendom lå et hus, som i 30-erne blev beboet af Soffi og Hans Engholm. Han havde en fortid i det daværende Hærens Flyvetropper, som er en af forløberne til det nuværende Flyvevåben. Her havde han været løjtnant og pilot, men var blevet afskediget, da han var "for dyr i drift", idet han havde smadret et par fly ved at lande for hårdt med

dem. Ret hurtigt fik han dog arbejde som ingeniør på Fritz Hansens Eftf. i Allerød, og de flyttede til et hus, som fabrikken ejede på Skovensvej...

Hauberg

Bag ved Emil Christiansens have, der stødte lige op til brændepladsen, lå Rosmose, som er et område på vel et par tønder land. Det var engang en mose med tre små øer i samt lidt skov og krat. Rosmose ejedes dengang af familien Hauberg, bestående af mor og søn, som boede i en villa lige øst for den tidligere skovridergård, som siden blev Blovstrød kommunekontor. Villaen var opført af skovrider

Hauberg, som var skovrider før Holten.

Den gamle skovrider havde været så glad for sin mose, at han ønskede at blive begravet på en af de små øer. Nu er det ikke noget, man sådan uden videre kan gøre. Der skal ministeriel tilladelse til at blive begravet udenfor egentlige kirkegårde, men det kan altså undtagelsesvis lade sig gøre. Øerne i mosen havde han opkaldt efter de danske øer i Vestindien, Sct.Thomas, Sct.Croix og Sct.Jan, og såvidt jeg husker, ligger han begravet på Sct.Thomas.

Viggo Bang

Rosmosen i Blovstrød i 1920'erne. I baggrunden ses skovriderboligen, hvor Hauberg boede. Huset blev senere kommunekontor i Blovstrød.

SKOVENS HUSE

I Allerød kommune findes en hel del af det nordøstsjællandske skovområde, og områderne ved Blovst-rød har været bevokset siden "Hedenold".

Egnens stednavne er naturligt nok præget af skovene, og her finder vi -rødbyer efter skovrydningerne og nogle -holt eller -elte-navne, der også hentyder til skoven.

De nordsjællandske skove indgik i kongernes udstrakte vildtbaner, og fra gammel tid har der været tilknyttet en række embedsmænd til at overvåge og føre tilsyn med skovene.

Ved de fleste veje ind i skoven lå

hegnsmænds og skovløberes simple embedsboliger.

Sådan er det endnu, selvom der nok er mindre behov for at passe på det kongelige vildt, bindingsværkstømmer eller træskotræ i vore dage. Gradsvis er hegnshuse og skovløbersteder blevet boliger for skovens faste stab af arbejdere, og enkelte skifter status til skovfogedhuse.

At skovens huse har været af betydning fremgår bl.a. af de kendte kort fra Videnskabernes Selskab fra 1760'erne. Her er indtegnet en del bygninger, men udover slotte og storgårde er der foruden byerne stort set kun afsat hegnshusene, der altid havde navne. Forklaringen er vel den enkle, at det var statens

Lerbjerghus ved Bregnerød Skovvej i Ravnholt var skovfogedsted for Ravnholt skovpart under Farum skovdistrikt. I dag er distriktet lagt sammen med Tokkekøb Hegn under Københavns skovdistrikt, og skovfogeden for begge skovparter bor her.

Skovløberhuset ved Skovensvej og Fritz Hansens møbelfabrik lå oprindeligt på den modsatte side af skovvejen, hvor nu FH-kantinen ligger. På det gamle postkort, der er afsendt med et femøres frimærke i 1914, anes FH's tørrelader fra Lillerød Savværk. Det nyere skovløbersted er stadig i brug (1974).

Stationshus ved Gl. Amtsvej i Lillerød. Før den nuværende amtsvej (Banevang) blev anlagt, gik skoven ubrudt ned til skovløberhuset, der dermed havde en mere meningsfyldt placering. For ganske nylig blev tjenestejorden bebygget med rækkehuse.

ejendomme, hvor små de end var. Når vi ser et traditionelt skovløbersted i dag, undrer vi os gerne over, hvor bittesmå boligerne ofte er; små hvidkalkede huse på under 50 kvadratmeter med fritliggende udhuse - og brændehus.

Med til sceneriet hører som regel også et stykke jord, inddiget fra skoven. Skovløbere og hegnsmand fik nemlig ikke bare løn; tjenestejorden skulle give mulighed for selvforsyning i form af græsning eller dyrkning.

Det er vel ikke så mærkeligt: det samme gjaldt alle mulige andre erhverv fra sognepræst og skovrider til skolelærere i landsogne. I dag ses skovløberstedernes tjenestejord enten tilplantet med skov, som græsningsareal eller måske brændelager og -udsalg. I Lillerød har vi lige set, at "Sta-

tionshus" - et nu frasolgt hegns- og sydligt i Tokkekøb Hegn - har frasolgt tjenestejorden, som nu er tæt - meget tæt - bebygget med rækkehuse.

Der er skovløberhuse og skovfogedsteder i alle vore skove.

Skovdistrikter omlægges jævnlige, hvilket medfører nedlæggelse af skovfoged- og skovriderboligerne, for også skovvæsnet pålægges besparelser.

Skovene i Allerød kommunes område var i mange år fordelt på Hørsholm og Farum Skovdistrikt. I en periode i 1980'erne hørte Tokkekøb Hegn til skovfogeden i Søllerød Kirkeskov; nu hører vore skove under Københavns Skovdistrikt.

Ole Høegh Post

TYSKE FLYGTNINGE I HØVELTELEJREN

Frederiksborg Amts Avis bragte i august sidste år en artikel om den tyske flygtning, Kurt Willerts ophold i Høveltelejren i sommeren 1945. Denne artikel har givet anledning til flere henvendelser til Arkivet, og vi har derfor forsøgt at dykke lidt ned i sagen. Dette er på ingen måde en fyldestgørende undersøgelse, men vi synes alligevel, at vi vil delagtiggøre vore medlemmer i de oplysninger arkivet ligger inde med om flygtningene i Høvelte.

Vi kan starte med at slå fast, at der har været en flygtningelejr i Høveltelejren fra midt i maj til den 14. juli 1945. Indberetningerne til Sta-

tens civile Luftværn fra midten af maj nævner kun 1.821 flygtninge i Sandholmlejren og forbigår helt Høveltelejren, men det skyldes sandsynligvis en forglemmelse.

I de sidste majdage var der under alle omstændigheder indkvarteret i tusindvis af tyske flygtninge i Høveltelejren. Da blev antallet af begravelser af døde flygtninge på Blovstrød Kirkegård nemlig for meget for lokalbefolkningen, og der foranstaltedes en underskriftindsamling samtidig med, at frihedskæmperne afspærrede kirkegården med 2 geværbevæbnede vagter.

I Ekstra Bladet fra den 30. maj 1945 kan man læse: "Der er nu samlet flere tusinde tyske Flygtninge i de to nordsjællandske Lejre Sandholmlejren og Høveltelejren, og det menes, at man når op på

Tyske flygtninge eskorteres til fods fra Lillerød station til Sandholmlejren - her på den gamle vejføring til kasernens hovedport.

De tyske flygtninge under bevogtning i Høveltelejren - her i fri luft. Maj 1945.

10.000 inden Lejrene er fyldte". Samme dag skriver Frederiksborg Amts Avis: "...blandt de 8.000 tyske Flygtninge, som opholder sig i Sandholm- og Høveltelejrene..." Dødeligheden blandt flygtningene var høj, og allerede den 24. maj henvendte landsretssagfører Ove Rasmussen sig til Blovstrød Menighedsråd med en anmodning om at få anlagt en begravelsesplads på det militære område. Rasmussen henviste til, at der allerede på 2 uger var blevet begravet 36 flygtninge og soldater fra feltlazarettet, hvilket svarede til 3 normale års begravelser på Blovstrød Kirkegård. Hvis dette fortsatte ville kirkegården blive overfyldt, og det ville blive nødvendigt at inddrage nogle af byens bedste grunde til kirkegård, hvilket ikke var hensigtsmæssigt. Den 25. maj fortsatte Rasmussen sin argumentation i et brev til sognerådsformand A.O.Christensen: Når de tyske grave hjemfaldt ville man

stå med en alt for stor kirkegård, mens en begravelsesplads på lejrmarken i 1965 ville kunne sløjfes helt som kirkegård uden gener. Med vanlig grundighed skrev Ove Rasmussen også til kirkeministeren og Statens civile Luftværn og klagede over de mange begravelser på kirkegården.

Kirkeministeren fik den 25. maj at vide, at "Begravelserne foreløbig er sket paa to vidt adskilte Steder paa den gamle Kirkegaard", og i brevet til Luftværnet forklarede Rasmussen, "at der nu paa alle Tider af Døgnet midt i Landsbyen nedgraves nøgne og lemlæstede Lig.." Da det så også kom frem, "at de tyske Gravere og deres Hjælpere, ialt 10-15 Mand, flittigt benyttede Kirkegaardens Toiletter, et hygiejnisk set højst uheldigt Forhold" samt "at Pastor Andersen tilmed havde planlagt at lade Flygtningene benytte Kirken til Gudstjeneste o.lign - trods smittefaren," greb Frihedsbevægelsen i Lillerød ind med Sophus Grum-Schwensen i spidsen og lukkede kirkegården den 29. maj. Dette kan læses i Frb. Amts Avis den 6. juni, hvor Grum-Schwensens forklarer, hvorfor man greb til den drastiske besættelse af kirkegården.

Den 29. maj noterede Amtsavisen "I Aftes meddeltes det os, at Antallet af tyske Begravelser nu er oppe på nogenoghalvtreds". Ifølge Grum-Schwensen blev der ikke begravet flere tyskere på kirkegården efter den 29. maj, idet Statens civile

Luftværn, der havde ansvaret for flygtningelejrene, gav tilsagn om, at der ikke ville blive sendt flere lig til Blovstrød.

I en udateret redegørelse vedrørende de tyske begravelser på Blovstrød Kirkegård, som sognerådets formanden skrev for sognepræsten, kirkeværgen og sognerådet, noterer han "...at Ligbrænding nu atter finder Sted".

Tilbage står Kurt Willerts udsagn om, at han var med til at begrave døde flygtninge i en fællesgrav på Blovstrød Kirkegård, samt at der skulle have været 960 lig i denne grav.

Dette tal kan vi ikke genfinde nogen steder, men ét er sikkert, flygtningene holdt ikke op med at dø, blot fordi de ikke længere kunne blive begravet på Blovstrød Kirkegård. Om de døde så blev kremet, eller de blev begravet på lej-

området, det står stadig hen i det uvisse, ligesom antallet der døde ialt.

Høveltelejren blev tømt for flygtninge midt i juli måned, da det danske militær skulle bruge lejren. Frb. Amts Avis skrev den 4. juli: "Man har begyndt flytningen af de tyske civile Flygtninge paa Høveltelejren. Det drejer sig om ca. 5.500 Personer, der skal...til Baraklejre ved Aalborg". Ti dage efter, den 14. juli meddeles det, at Høveltelejren nu er tømt og den 18. juli ankom 800 danske rekrutter til lejren.

Hvis nogen af vore læsere kan tilføje noget til dette sagsforløb, er vi på Arkivet meget interesserede i at høre det, enten på tlf. nr. 48 17 08 91 eller e-mail:

LFAFAK@mail.tele.dk

Birthe Skovholm

BOG OM DAGBOGSPROJEKTET

Siden sidst er der udkommet en bog, der giver smagsprøver på de godt 7.000 fotos og 6.500 dagbogsskemaer, der blev indsamlet ved projektet Et døgn i Frederiksborg Amt den 15. marts 2000.

Bogen er på 72 sider og rigt illustreret med farvefotos. Teksterne er skrevet af Anne Majken Snerup Rud, Flynderupgård Museet, Rolf Kjær-Hansen, Slangerup og Ølstykke Lokalarkiver, Flemming

Beyer, Nordsjællandsk Folkemuseum og Birthe Skovholm, LAF-FAK, der alle er medlemmer af projektgruppen.

Bogen blev præsenteret for pressen ved en reception på Kronborg, og den kan nu købes for kr. 75 på amtets arkiver, biblioteker og museer samt hos Frederiksborg Amts Museumsråd, Vesterbrogade 56, 3250 Gilleleje.